

Psychological portrait of subjects of entrepreneur activity

V. Lantuh

Kharkiv Institute of Trade and Economics, of Kyiv National University of Trade and Economics, Kharkiv, Ukraine

ORCID 0000-3039-1312-1948

I. Lantuh

V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine

ORCID 0000-0002-0891-2704

Article info

Received 22.02.2019

Accepted 30.04.2019

Kharkiv Institute of Trade and Economics, of Kyiv National University of Trade and Economics, Kharkiv, Ukraine

V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine

Лантух, В.В., Лантух, І.В. (2019). Психологічний портрет суб'єктів підприємницької діяльності. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*, 32 (2), 3–10.

*Lantuh, V., Lantuh, I. (2019). Psychological portrait of subjects of entrepreneur activity. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*, 32 (2), 3–10.*

The article deals with the psychological characteristics of subjects of entrepreneur activity. It also identifies and describes their personal qualities, shows how the positive factors of the personality of entrepreneurs influence success in their professional activities. Particular attention is paid to such important qualities of entrepreneurs as leadership, style of behavior, quality of mind, organizational and administrative skills and attitudes towards oneself, to the team and professional activities. The psychological portrait of an entrepreneur highlights professional qualities that distinguish him from other professionals. This is a creative economic activity, taking risks, striving for self-realization, sociability, and stress resistance. At the same time, there are a number of differences that make it possible to distinguish the characteristics of a domestic Ukrainian entrepreneur: insufficient assessment of the entrepreneur's significance in modern society, weak legal protection and poor assessment of the society. All this reduces interest in entrepreneurship in society, especially in small and medium businesses. The development of a psychological portrait of a domestic entrepreneur contributes to the evaluation of the activities of a Ukrainian entrepreneur and promotes his personal development.

Keywords: subject of entrepreneurial activity; psychological qualities of entrepreneurs; psychological portrait of a specialist; leadership; behavior style; knowledge; skills; habits.

Психологічний портрет суб'єктів підприємницької діяльності

В.В. Лантух

Харківський торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, Харків, Україна

I.B. Лантух

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Харків, Україна

У статті розглядаються психологічні характеристики суб'єктів підприємницької діяльності з позиції складання психологічного портрету, виділені і описані їх особистісні якості, показано, як впливають позитивні чинники особистості підприємців на успіхи в їх професійній діяльності. Особлива увага приділяється таким важливим якостям підприємців, як лідерство, стиль поведінки, якості розуму, організаційні та адміністративні уміння і ставлення до себе, до колективу та професійної діяльності. Описаний психологічний портрет підприємця, в якому виділені професійні якості, котрі відрізняють його від інших фахівців.

Ключові слова: суб'єкт підприємницької діяльності; психологічні якості підприємців; психологічний портрет фахівця; лідерство; стиль поведінки; знання; уміння; навички.

Вступ

У сучасних умовах підйому економіки українського суспільства, особливо гостро стоїть питання вивчення проблеми формування особистості фахівців у зв'язку з професійною діяльністю. Особлива роль у підйомі економіки України належить суб'єктам підприємницької діяльності, що потребує вивчати структуру особистості підприємця, різні психологічні утворення, особистісні якості, які впливають на успішну реалізацію підприємця у професійній діяльності. Складність і різноманіття професійних зв'язків підприємців у суспільстві робить вивчення системи його особистісних якостей важливим для виконання професійних обов'язків у соціумі. Ефективність трудової діяльності підприємців, перспектива кар'єрного зростання значною мірою залежить від придатності суб'єктів підприємницької діяльності до виконання конкретних професійних функцій в складних умовах господарювання. Кожна підприємницька діяльність характеризується наявністю тільки властивих їй специфічних прийомів і способів праці. Тому розробка психологічного портрету українського підприємця є важливим для розвитку як самого підприємця, так і для успішного використання його особистісних якостей у розвитку економіки України.

Теоретичні засади дослідження

Значна частина дослідників дотримуються думки, що підприємницька діяльність є однією із найскладніших, для якої необхідні особливі здібності. Природною передумовою розвитку підприємницьких здібностей, на думку В.А. Крутецького, є задатки – це деякі уроджені анатомо-фізіологічні особливості мозку і нервової системи, природна властивість аналізаторів індивідуально вираженого функціонування кори головного мозку. Автор вважає, що люди мають уроджені індивідуальні відмінності та задатки. Тому у кожного є певні генетичні програми, котрі проявляються у здібностях формуючого соціального досвіду особистості, який реалізується у навчанні та професійній діяльності (Krutetsky, 1978). Дослідники А.Д. Смирнов, В.Ф. Максимов, Д.Н. Акульонко велику увагу приділяють мотиваційній структурі

підприємництва. Вони вважають, що підприємці у професійній діяльності повинні керуватися наступними мотивами: гостре бажання проявити себе, виділитися, задовольнити здорове честолюбство; прагнути до незалежності; бажання приносити благо суспільству; задовольнити власні потреби у лідерстві; проявляти бажання у самовираженні та самоактуалізації (Smirnov, Maksimov, Akulenok, 1999). На думку дослідників А.Маслоу, І. Олпорту така мотивація більш яскраво виражена у творчих людей і полягає вона у прагненні бути значимим у суспільстві (Maslow, 2007; Allport, 2001). У той же час А.С. Автономов стверджує, що для більшості сучасних підприємців найважливішими мотивами є досягнення великих прибутків, як необхідна умова задоволення вітальних потреб та успіхів у підприємницькій діяльності (Autonomy, 1998).

За твердженням Й. Шумпетера підприємець – це «основний феномен економічного розвитку», головною якістю якого є розвинена інтуїція, яка допомагає діяти при недостатній інформованості. Цьому допомагають спеціальні знання та здібності до логічного аналізу. Автор стверджує, що велике значення для підприємця має сила волі, яка допомагає подолати не тільки свою інерцію і суспільний настрій, а й супротив середовища і колективу, в якому він працює. Проте в ринкових умовах, як стверджує Й. Шумпетер, існує загроза підприємницькій діяльності і самому підприємцю. Це пов'язано з тим, що в умовах ринку на місце підприємця-власника, підприємця-піонера, підприємця-першопрохідця, що йде дорогою прогресу, приходять підприємець-найманний службовець, тобто менеджер, який стає більш «заорганізованим», без особистісним, менш динамічним. Він перестає бути джерелом мотивації, він не буде прагнути до боротьби і взяття відповідальності на себе (Schumpeter, 2001).

Дослідник Дж. Долан розуміє підприємництво, як здібність до творчої діяльності, що актуалізує особистість в інноваційних процесах (Dolan, 1992). Підприємницькі здібності К.Р. Макконнелл та С.Л. Брю розуміють, як талант особистості швидко, глибоко, міцно оволодівати знаннями, уміннями і навичками підприємництва в конкретній діяльності (McConnell, Bru, 1990). За твердженням Б. Карлоф підприємці є енергійні, винахідливі, неабиякі особистості, котрі виділяються серед інших своєю активністю та

можливостями створювати все нове для процвітання підприємництва (Karlof, 1991). Л.М. Карамушка підкреслює наступні важливі якості підприємців: здібність доводити справу до кінцевого результату, а також уміння об'єднати людей на виконання основних професійних задач (Karamushka, 2011).

Мета дослідження

Описати особистісну характеристику суб'єкта підприємницької діяльності та розробити його психологічний портрет.

Виклад основного матеріалу дослідження

Важливу роль у структурі особистості підприємця відіграє спрямованість, яка завжди соціально обумовлена і має сукупність стійких мотивів, переконань, прагнень, орієнтованих на досягнення життєвих цілей. Ця характеристика формується у соціумі в процесі індивідуального розвитку особистості під впливом навчання, виховання та діяльності. Мотиви особистості проявляються в цілях, бажаннях, потребах, ідеалах фахівця.

Таблиця 1

Психологічні особливості вивчення особистості підприємця

Теорія гуманістичної психології:	Психологічна сумісність підприємця:	Психологічна культура підприємця:
Цілісне вивчення особистості.	Взаємне прийняття партнерів у спілкуванні та спільній діяльності.	Пізнання себе та іншої людини.
Аналіз особистісних якостей.	Задоволеність учасників взаємодії процесом та результатами.	Регуляція своєї поведінки.
Переживання свого світу.	Висока сумісність, інтегративність.	Вміння спілкуватись з людьми.
Єдиний процес становлення і буття.	Формування особистісної думки в складних ситуаціях.	Вміння передбачувати розвиток ситуації.
Активність та творчість особистості.	Безконфліктно взаємодіяти з людьми.	Спроможність виконувати організаційні обов'язки.
Тенденція до безперервного розвитку і самореалізації.	Формувати психологічну компетентність.	Логічно і доступно видавати розпорядження.
Ціннісні особливості зовнішньої детермінації та ступенів свободи.	Вміле використання людських ресурсів.	Координувати інформаційні потоки.
Образ власного «Я».	Впливовість на оточення без застосування прямих наказів.	Здатність ефективно управляти собою та своїм часом
Характеристика «Я-концепція».	Здатність гнучко реагувати на зміни ситуації.	Здатність швидко та ефективно вирішувати психологічні проблеми.
Вміння створювати та удосконалювати результативні групи в роботі.	Прагнення до успіху.	Здатність усвідомлювати свої особистісні цінності.
Постійно особистісне та професійне зростання і розвиток.	Ефективне виконання професійних завдань.	Прагнення до лідерства.

Для підприємців характерна особистісна, суспільна і ділова спрямованість.

1. Особистісна спрямованість підприємців будується на основі мотивів свого особистісного благополуччя, престижу, першості. Такий підприємець більш зайнятий собою, враховує свої почуття, переживання і мало реагує на потреби інших. У професійній діяльності цей підприємець ігнорує інтереси працівників і в роботі прагне задовольнити лише свої потреби, а не у зв'язку з інтересами інших фахівців.

2. Суспільна спрямованість – характерна для підприємця, котрий має потребу у спілкуванні і прагне підтримувати доброзичливі стосунки з колективом. Він проявляє інтерес до спільної діяльності, тому що його більше цікавить процес спілкування, аніж результати праці. Часто такі підприємці не дають спокою в роботі, заважають працівникам у трудовому колективі.

3. Ділова спрямованість – відображає мотиви на досягнення професійних цілей, прагне оволодіти новими навичками та технологіями, а спілкування розглядається таким підприємцем, як засіб ефективного виконання професійних завдань.

Для успішних підприємців більш характерна особистісна та ділова спрямованість мотиваційної сфери особливо фахівців з розвинутою діловою спрямованістю. Вивчаючи підприємців, слід приділити увагу тим особистісним якостям, які формують успішного підприємця. Науковець

А.І. Пригожин розуміє об'єднання фахівців у фірму, яка детермінована наступними ознаками: єдині цілі, система затверджених норм взаємодії, специфічний розподіл праці, набір ресурсів, особистісна відповідальність, взаємна довіра та професійна надійність. Фактор довіри та надійності фірми

тракується як основний чинник стабільності індустріалізації ринкової системи (Prigogine, 2003).

Обмаль надійності та довіри призводить до підвищення конкуренції, а їх присутність веде до кооперації та співробітництва. Високий рівень надійності та довіри партнерських відносин у підприємницьких структурах у поєднанні з високою самооцінкою у вирішенні проблем, у вмінні долати опір середовища та добиватися поставлених цілей,

виступають необхідною умовою успішності підприємницької діяльності. Важливе значення для професійної діяльності підприємців, на думку Ш.А. Надирашвілі, є багатоманітність стійких взаємозв'язків і це є система вторинних фіксованих установок (Nadirashvili, 1987). У той же час поведінка підприємців керується динамічною первинною або актуальною особистісною установкою (табл. 1).

Таблиця 2

Лідерські якості підприємця

Характеристика лідера:	Як стати лідером:	Професійні якості:
Бізнес-освіченість.	Будьте самим собою.	Практицизм: досвід роботи, відпрацювання стереотипів у підходах, використання резервів, договорів, ресурсів.
Концептуальні підходи.	Визначте, що вам краще за все дається.	Діловий оптимізм: високий професіоналізм, технологічні можливості, самовіддача.
Попередній досвід.	Оточіть себе професіоналами і поведіть з ними так, як би воліли, щоб поводитись з вами.	Управлінський песимізм: занижена оцінка можливостей персоналу.
Якість судження.	Будьте не диктатором, а диригентом.	Поставте перед собою чітке завдання.
Вміння працювати з людьми.	Визначитесь з однією-двома головними цілями.	Вимірювання завдань шляхом створення графіків, що показують зміни.
Воля.	Порадьтеся із співробітниками, як краще досягти наміченого.	Будьте задоволені скромним прогресом.
Сугестивність.	Похваліть їх за це.	Ризикуйте у незнайомих ситуаціях.
Емоційність.	Визначте реальні терміни.	Займайтесь саморозвитком.
Темперамент.	Слова не повинні розходитися із справами.	Підвищуйте особисту ефективність.
Професіоналізм.	Отримуйте задоволення від свого розвитку.	Не втрачайте можливостей.
Досвід.	Вивчати інтереси фахівців та колективу.	Будьте готові вчитися в інших.
Відповідальність.	Вміти вирішувати актуальні проблеми підприємництва.	Навчайтесь на своїх невдачах та помилках.
Здоров'я.		Беріть участь у відвертих дискусіях про свої погляди та принципи.
Характеристики уваги.		Приносьть користь організації, де працюєте.
Параметри мислення.		
Регулювати взаємовідносини працівників.		
Вміння реалізувати суспільний інтерес.		
Сприяти розвитку економіки.		

Дослідження науковців показують, що для успішного підприємця характерні лідерські якості. Лідер – це найбільш авторитетна людина, яка займає центральну роль в організації і має особисті якості, які здатні регулювати взаємовідносини працівників. Підприємець повинний бути лідером в організації для зміцнення колективу на успішне виконання поставлених завдань. З погляду А. Менегетті, лідер задовольняє особистісний егоїзм, реалізуючи суспільний інтерес, забезпечуючи фахівців роботою (Meneghetti, 2004). Лідер стимулює прогрес у суспільстві, сприяє розвитку економіки. Щоб виконати ефективно в інтересах суспільства підприємницьку діяльність лідер повинний вивчати інтереси фахівців, колективу та можливості вирішення

актуальних проблем, мати особливий зиск у вирішенні соціальних завдань. Лідер в економіці суспільства, на думку А. Менегетті, – це оперативний центр багатогранного відновлення і функціонування на основі якостей, котрі створюють нові робочі місця і приносять прибуток, що розвиває сферу професійної діяльності в суспільстві. Аналіз професійної діяльності підприємців показує, що серед великої кількості особистісних якостей лідера слід особливо звернути увагу на інтелектуальні здібності, які характеризують розвиток логічного мислення, оригінальність мислення, допитливість, здібності до засвоєння нових знань та навичок ініціативності. Як відзначав Брайан Трейсі, лідер, особливо у конкурентному середовищі, орієнтований на досягнення професійної мети. Він

встановлює конкретні, вимірні, обмежені в часі цілі й показники, яких треба досягти, щоб просуватися вперед. Тому лідер в період швидких змін повинний допомогти всім зберігати спокій, ясний розум, цілеспрямованість та зосередженість на цінностях, цілях та задачах професійної спільноти (Traces, 2010).

При цьому всі фіксовані установки знаходяться на безсвідомому рівні, а актуальними є у свідомій сфері, так як їх формування відбувається на підставі досвіду особистості. На думку Ш.А. Надирашвілі, установки

підприємців виникають на підставі наявності будь-якої потреби та ситуації її задоволення, котрі впливають на готовність особистості виконувати певний поведінковий акт (Nadirashvili, 1987) (табл..2).

Тому характеристика управлінських рішень підприємців охоплює наступні моменти: етапи вироблення рішень, позитивні рішення, негативні рішення, психологічні механізми прийняття рішень, психологічні труднощі в прийнятті рішень (табл..3).

Таблиця 3

Характеристика управлінських рішень підприємців

Етапи розробки рішень:	Позитивні рішення	Негативні рішення:	Психологічні механізми прийняття рішень:	Психологічні труднощі в прийнятті рішень:
Вивчення проблемної ситуації.	Ефективність.	Рішення, прийняті на безальтернативній основі.	Особливості мислення: творчі здібності, швидкість мислення, логіка, просторове мислення.	Вибіркове сприйняття і звуження поля зору: своя підсистема оцінок та прийом інформації.
Розробка стратегії вирішення проблеми.	Обґрунтованість.	Рішення, засновані на помилково обраних критеріях.	Рішення, засновані на аналізі, прогнозі та розвитку ринку.	Недостатній обсяг інформації: помилковий аналіз інформації, не приймаються альтернативні рішення.
Розробка критеріїв оптимального рішення.	Своєчасність.	Помилкові установки: обмеження широти мислення та гнучкості, невинуваті побоювання і	Мотивація: зацікавленість, інтерес, потреби, мотиви.	Розпорошення уваги на окреме на шкоду для цілого: вирішуються частково питання, а не головне завдання.
Розгляд можливих варіантів.	Реалізація.	Помилкові установки: обмеження широти мислення та гнучкості, невинуваті побоювання і	Особистісні якості: рівень самооцінки, невпевненість, тривожність, самоконтроль, самореалізація.	
Реалізація рішення і контроль його впровадження.	Конкретність.	Помилкові установки: обмеження широти мислення та гнучкості, невинуваті побоювання і	Цінності та установки: пріоритети, схильність до успіху, конкретизація дій.	
	Поєднання жорсткості та гнучкості.	Помилкові установки: обмеження широти мислення та гнучкості, невинуваті побоювання і		
	Етичні принципи: надійність, справедливість, чесність, увага до людей.	Помилкові установки: обмеження широти мислення та гнучкості, невинуваті побоювання і		

Вивчення детермінант, що має значний вплив на професійну успішність суб'єктів підприємницької діяльності, є актуальною задачею для досягнення підприємцем високого професіоналізму. Як відмічає О.Л. Осадчук, детермінанти особистісних якостей підприємців різноманітні, багатозначущі, що визначає складність їх особистісної класифікації. Вона пропонує виділити: фізичний, соціальний, ідеальний та психологічний (Osadchuk, 2016). Фізіологічні детермінанти характеризують стан організму фахівця (вік, стать, працєвитість, уважність). За думкою В. Зомбарта вік підприємця не має особливого значення, оскільки його праця пов'язана з професійною підготовкою, досвідом, знаннями та можливостями: фінансовими, особистісними та задовільними ситуаціями (Zombart, 2004). На думку Б.Г. Ананьєва, досягнення нових рівнів розвитку у зрілому віці можливо, якщо ряд психологічних функцій особистості знаходяться в умовах оптимального навантаження (Ananiev, 2008). Стабілізація основних психологічних структур супроводжується підвищенням рівня

стабільності та особистісної цілеспрямованості підприємця. Досягнення підприємцями високих рівнів успіхів у професійній діяльності посилює мотивацію до праці фахівців. Л.М. Карамушка відмічає, що з віком відбувається зміцнення системи соціальних ролей, так як одні домінують над іншими і фахівець набуває стабільність, становище у суспільстві, авторитет, владу та життєву активність (Karamushka, 2011).

Соціальні детермінанти пов'язані з економічною політикою суспільства, розвитком правової основи підприємництва, системою довіри підприємцям, соціально-економічними функціями підприємництва та ситуаційними обставинами праці фахівців. Усі економічні та соціальні процеси в інтересах підприємництва регулюються ринковими перетвореннями сучасної економіки, що потребує кар'єрний ріст підприємців, їх ділову активність, підвищення професіоналізму, розвиток комунікативних якостей, проявляти ініціативу, волю до успіху, досягати поставлених цілей, уміти об'єднувати людей на виконання поставлених завдань (Yanovska, 2013).

С.І. Кретов виділяє наступні якості, уміння та знання, які потрібно мати сучасному підприємцю. Він визначає такі наступні вміння: давати оцінку діяльності і приймати нестандартні рішення, продукувати нові

комерційні ідеї, оцінювати перспективність нових ідей та суспільну ситуацію, проявляти етику і моральність, встановлювати контакти, вести переговори (Kretov, 1992) (табл.4).

Таблиця 4

Взаємодія підприємців у суспільстві

Державні структури:	Взаємодія з клієнтами:	Взаємодія з працівниками:
Податкові відділи	Споживачі товарів або послуг	Виконавці виробничих функцій
Окремі фінансові чиновники	Економічний розрахунок коштів	Згуртування профспілки
Силові структури	Рекламно-інформаційні зв'язки	Змагальність між працівниками
Контролюючі структури	Розвиток іміджу клієнтів	Результативність праці
Головуючі державні структури	Фінансова взаємодія з клієнтами	Швидке просування професійними сходами
Правоохоронні органи	Взаємна стимуляція розвитку бізнесу	Заохочення працівників
Органи місцевого самоврядування	Дотримання етикету ділових відносин	Фінансова зацікавленість
Державні комітети	Стабільність ділових взаємин	Оптимальна комунікативність працівників

На думку А.І. Агеева необхідним атрибутом розвитку підприємництва є новаторство, яке, в розумінні автора, складається з комбінуванням та створенням нових організаційних структур з метою відкриття і зростання підприємництва. Новаторству підприємцям допомагають його здібності до творчості, винахідливість та вміння впроваджувати нові ідеї та перетворювати суспільну свідомість (Ageev, 1991). Характеризуючи особистісні якості підприємців, дослідник С.І. Кретов вказує на їхню ініціативність і швидку мобілізацію в нових умовах діяльності. Він розуміє підприємництво як новаторську діяльність фахівців, що належать до особливої групи людей з рідкими здібностями, котрі мають відмінні якості, які дозволяють розвивати економіку суспільства з метою отримання прибутку (Kretov, 1992).

Ідеальні детермінанти, які впливають на успішність праці підприємців, пов'язані із такими аспектами, як культура, етика, мораль, надійність, довіра та ідеологія підприємницької діяльності. Ідеологія підприємницької діяльності характеризує роль і місце підприємця у суспільстві та принципи, на яких будується взаємозв'язок з іншими підприємцями, колективом, суспільством та державою (Yanovska, 2013).

Підприємництво, як соціально-психологічне явище, викликає значну зацікавленість багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників, тому що однією із важливих складових функцій є підвищення добробуту суспільства. Говорячи про місце підприємця у соціальній структурі суспільства, виділяють наступні погляди, у відповідності з якими підприємець виступає як власник, володіючий основними фінансовими ресурсами (Smith, 2008), або як найманий управлінець (Keunes, 2012). У ряді досліджень підприємець розглядається як бізнес-лідер, організатор підприємства (Cantillon, 2004; Zombart, 2004). Більшість авторів стверджують, що підприємець повинен бути активним, мати інноваційний настрій, врівноважений характер, вміти використовувати людські ресурси, бути ініціативним та дослідником. Для побудови психологічного портрету підприємця слід звернути увагу на теорії особистості, в яких виділяються наступні підходи (Platonov, 1986):

1. Особистість будь-якої людини являє собою сукупність індивідуальних та спеціальних характеристик, котрі відрізняють її від інших людей.

2. Під впливом суспільства кожна людина несе його загальні якості, визначеними історичними, національними, політичними, релігійними особливостями.

3. Особистість має складну стійку структуру, в якій певні риси взаємопов'язані у складну ієрархічну систему.

4. Особистість не є постійною, а змінюваною у процесі індивідуального розвитку та впливу на неї зовнішніх обставин і факторів суспільства.

В якості моделі ієрархізованої структури особистості К.К. Платонов розглядає особистість як піраміду, фундаментом якої є генетичні, фізіологічні, біохімічні особливості організму людини, а вищий рівень ґрунтується на соціальних та духовних засадах. З іншого боку сформовані інтереси у бізнесі можуть впливати на біологічні програми особистості, тому що для успішного підприємця характерні такі якості як працездатність, настирливість, активність, ініціативність, котрі дозволяють їм компенсувати недоліки біологічної підструктури (Platonov, 1986).

Таким чином, аналіз різних підходів науковців дає змогу скласти психологічний портрет підприємця, який розкриває наступні напрями:

1. *Ставлення до праці:* відповідальність, творчість, уважність, поглиблений інтерес до роботи, працездатність, оптимізм, прагнення до творення, зацікавленість працею.

2. *Стиль поведінки у професійній діяльності:* діловитість, самостійність, організованість, працездатність, акуратність, енергійність, цілеспрямованість, рішучість, винахідливість, особистісна симпатія, авторитетність, сміливість, рішучість.

3. *Якості розуму та знання:* аналітичність, гнучкість, критичність, логічність, оригінальність, прозорливість, широта та знання (економічні, технічні, управлінські, правові, комунікативні, професійні).

4. *Інженерно-організаційні вміння:* планувати роботу, впроваджувати нове, бачити професійну задачу,

використовувати досвід у роботі, раціонально підходити до праці, навчати колектив, орієнтуватися у роботі, бути новатором, лідером, прогресивним працівником, впроваджувати передовий досвід.

5. *Адміністративні вміння*: бути рішучим, використовувати соціальний досвід, розбиратися у людях, переконувати, розуміти, приймати управлінські рішення, використовувати логіку та доказовість.

6. *Ставлення до людей*: дипломатичність, доброзичливість, врівноваженість, витриманість, керувати поведінкою людей, виховувати тактовність, терпимість до інших, проявляти почуття міри, увагу та толерантність до інших, товариствість.

7. *Ставлення до себе*: самокритичність, саморозвиток, вимоги до себе, почуття власної гідності, скромність, підвищена майстерність, віра у свої можливості та чарівність.

Одним із перших творців психологічного портрету особистості підприємця є В. Зомбарт, який стверджував, що дух підприємництва надає фахівцю свободу, енергію, завзятість, здатність координувати працю людей, організувати їх дії, збуджувати інтерес до професійної діяльності, проявляти волю, рішучість, вселяти довіру (Zombart, 2004). Риси характеру підприємця: ініціативність, схильність до творчості, сміливість, впевненість у собі, амбіциозність, адекватність самооцінки, надійність, енергійність. Лідер-підприємець повинний розвивати наступні риси: вміння завойовувати популярність, престиж, заручатися підтримкою фахівців, мати такт, дипломатичність, вміти організувати колектив та розбиратися в людях.

Таким чином, центральною проблемою підприємницького феномену є питання про соціальну

роль підприємництва в суспільстві, яка пов'язана, з одного боку, з інтересами і цінностями економіки суспільства, а з іншого – бажанням підприємців мати максимальний прибуток та захист приватного бізнесу. Така ситуація вимагає від підприємця враховувати систему цінностей суспільства та підприємництва і розвивати дух індивідуальної ініціативи незалежності, здібності добиватися успіху на підставі особистісних якостей. Успіхи надихають підприємця, у нього виникає задоволеність і формується стійкий позитивний настрій, що викликає бажання ефективно працювати, долати можливі невдачі, які можуть виникати у системі ринкової кон'юнктури.

Висновки

Психологічний портрет підприємця виділяє професійні якості, які відрізняють його від інших фахівців. Вітчизняні та зарубіжні дослідники одноставні відносно ряду рис, котрі характерні для підприємців. Це, насамперед, творча економічна активність, прийняття ризику, прагнення до самореалізації, товариствості, стресостійкості. У той же час є низка відмінностей, які дозволяють відмітити характерні риси для вітчизняного українського підприємця: недостатня оцінка значущості підприємця у сучасному суспільстві, слабка правова захищеність, низька оцінка соціумом. Усе це знижує інтерес до підприємництва у суспільстві, особливо у малому та середньому бізнесі. Розробка психологічного портрету вітчизняного підприємця вносить доробок в оцінку діяльності українського підприємця та сприяє його особистісному розвитку.

Література / References

- Autonomy, V.S. (1998). *The model of man in economics*. SPb., School of Economics. [in Russian]
- Автономов, В.С. (1998). *Модель человека в экономической науке*. СПб., Экономическая школа.
- Ageev, A.I. (1991). *Entrepreneurship: problems of property and culture*. - M.: Nauka. [in Russian]
- Агеев, А.И. (1991). *Предпринимательство: проблемы собственности и культуры* / А.И. Агеев. - М.: Наука.
- Ananiev, B.N. (2008). *Personality, subject of activity, individuality*. Moscow: Direct Media. [in Russian]
- Ананьев, Б.Н. (2008). *Личность, субъект деятельности, индивидуальность*. Москва: Директ-Медиа.
- Dolan, J.E. (1992). *Market: microeconomic model* / J.E. Dolan, E.D. Lindsay; SPb.: Pechatnyy Dvor. [in Russian]
- Долан, Дж. Э. (1992). *Рынок: микроэкономическая модель* / Дж. Э. Долан, Е. Д. Линдсей; СПб.: Печатный Двор.
- Zombart, V. (2004). *Bourgeois: Sketches on the history of the spiritual development of modern economic man*. M.: Iris-press. [in Russian]
- Зомбарт, В. (2004). *Буржуа: Этюды по истории духовного развития современного экономического человека*. М.: Айрис-пресс.
- Cantillon, R. (2004). *Essay on the nature of trade in general terms* // *World Economic Thought. Through the prism of the ages*. M.: Myisl. Vol. 1. - P. 269-278. [in Russian]
- Кантильон, Р. (2004). *Эссе о природе торговли в общем плане* // *Мировая экономическая мысль. Сквозь призму веков*. М.: Мысль. Т. 1. — С. 269—278.
- Karamushka, L.M. (2011). *Motivation of entrepreneurial activity: monograph* / L.M. Karamushka, N.Yu. Khudyakova. - K. - Lviv: Skolom. [in Ukrainian]
- Карамушка, Л.М. (2011). *Мотивація підприємницької діяльності: монографія* / Л.М. Карамушка, Н.Ю. Худякова. - К. - Львів: Сколом.
- Karlov, B. (1991). *Business strategy*: [Concept. Content. Symbols] / Trans. from English - M.: Economy. [in Russian]
- Карлов, Б. (1991). *Деловая стратегия*: [Концепция. Содержание. Символы] / Пер. с англ. - М.: Экономика.
- Keynes, J.M. (2012). *General theory of employment, interest and money*. M.: Helios ARV. [in Russian]
- Кейнс, Дж. М. (2012). *Общая теория занятости, процента и денег*. М.: Гелиос АРВ.
- Kretov, S.I. (1992). *Entrepreneurship: Essence, Directives, Perspectives*. M. [in Russian]
- Кретов, С.И. (1992). *Предпринимательство: сущность, директивы, перспективы*. М. [in Russian]
- Krutetsky, V.A. (1978). *The problem of formation and development of abilities* // *Questions of psychology*. № 2. - P. 5-12. [in Russian]
- Крутецкий, В.А. (1978). *Проблема формирования и развития способностей* // *Вопросы психологии*. № 2. — С. 5-12.
- McConnell, C.R., Bru, S.L. (1990) *Economics: Principles, Problems and Policies*. M.: Infra-M., - Vol 1-2. [in Russian]
- Макконнелл, К.Р., Брю, С.Л. (1990). *Экономикс: принципы, проблемы и политика*. - М.: Инфра-М., - Т 1-2.
- Maksimenko, S.D. (2001). *Reflection of developmental problems in psychology* // *Actual problems of psychology: sciences. notes of the Institute of Psychology named after G.S. Kostyuk APS of Ukraine* / For ed .. SD Maksimenko. K.: Nora-Druk., Issue 21. - P. 3-24. [in Ukrainian]
- Максименко С.Д. (2001). *Рефлексія проблем розвитку в психології* // *Актуальні проблеми психології: наук. записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України* / За ред. С.Д. Максименка. - К.: Нора-Друк, Вип. 21. - С. 3-24.
- Maslow, A. (2007). *Motivation and personality*. SPb.: Peter. [in Russian]
- Маслоу, А. (2007). *Мотивация и личность* / А. Маслоу. СПб.: Питер.
- Meneghetti, A. (2004). *Psychosomatics* / Trans. from Italian. - M.: NNBF «Ontopsychology». [in Russian]
- Менегетти, А. (2004). *Психосоматика* / Пер. с итальянского. — М.: ННБФ «Онтопсихология».
- Nadirashvili, Sh.A. (1987). *Installation and Activity*. - Tbilisi: Metsniereba. [in Russian]
- Надирашвили, Ш.А. (1987). *Установка и деятельность*. - Тбилиси: Мецниереба.

- Allport, G. (2001). *The formation of the personality: selected works*. М.: Smyisl. [in Russian]
- Олпорт, Г. (2001). *Становление личности: избранные труды*. М.: Смысл.
- Osadchuk, O.L. (2016). The concept of "reliability" in various spheres of human activity: philosophical and ethical-psychological aspects / O.L. Osadchuk, L.A. Maksimenko // *International Journal of Applied and Fundamental Research*. № 3-1. - P. 167-173. [in Russian]
- Осадчук, О.Л. (2016). Понятие «надежность» в различных сферах жизнедеятельности человека: философские и этико-психологические аспекты / О.Л. Осадчук, Л.А. Максименко // *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. № 3-1. - С. 167-173.
- Platonov, K.K. (1986). *The structure and development of personality*. - М.: Nauka. [in Russian]
- Платонов, К.К. (1986). *Структура и развитие личности*. М.: Наука.
- Prigogine, A.I. (2003). *Methods for the development of organizations*. М.: MCFER.
- Пригожин, А.И. (2003). *Методы развития организаций*. М.: МЦФЭР.
- Smirnov, A.D., Maksimov, V.F., Akulenok, D.N. (1999). *Entrepreneurial Psychology*. М.: Nauka. [in Russian]
- Смирнов, А.Д., Максимов, В.Ф., Акулёнок, Д.Н. (1999). *Психология предпринимательской деятельности*. М.: Наука.
- Smith, A. (2008). Study on the nature and causes of the wealth of nations // *Great Names of the Classical Economy*. - М.: Eksmo. [in Russian]
- Смит, А. (2008). Исследование о природе и причинах богатства народов // *Великие имена классической экономики*. - М.: Эксмо.
- Traces, B. (2010). *Yak keruyut naikrashi*. К. [in Ukrainian]
- Трейсі, Б. (2010). *Як керують найкращі*. К.
- Schumpeter, Y.A. (2001). *Theory of Economic Development (a study of entrepreneurial profit, capital, credit, interest and the conjuncture cycle)*. / Schumpeter; trans. from English, ed. V.S. Avtonomova. - SPb.: School of Economics. Vol. 1 - 2. [in Russian]
- Шумпетер, Й.А. (2001). *Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры)* /Й.А. Шумпетер; пер. с англ., под ред. В.С. Автономова. - СПб.: Экономическая школа. Т. 1 - 2.
- Yanovska, S.G. (2013). Socio-economic and psychological features of entrepreneurship // *Problems of Modern Psychology*. - Issue. 21. - P. 799-809. [in Ukrainian]
- Яновська, С.Г. (2013). Соціально-економічні та психологічні ознаки підприємництва // *Проблеми сучасної психології*. Вип. 21. - С. 799-809.